

Agnė KULBYTĖ

TAPYBINĖS REDUKCIJOS IDĖJA

Dabartinės tapybos formų pliuralizmas neretai verčia klausti: kur link nukreiptos tapyto paieškos, kokios giluminės jų intencijos? Vienas retesnių reiškinių – šiuolaikinė minimalistinė tapyba, kuri įvairiais aspektais siejasi su numanomais ar tapybos tradicijoje jau įsitvirtinusiems inspiracijų šaltiniams. Tokių reiškinių sąsajos daugialypės, o jų panorama – iš tiesų įdomi, pilna unikalių atvejų, tik palyginti mažai analizuojama. Pasitelkus dabartinės minimalistinės tapybos transformacijų kontekstą tapytoja ir dailėtyrininkė Agnė KULBYTĖ aptaria dviejų menininkių – Deimos KATINAITĖS ir Renatos MALDUTIENĖS kūryboje išryškėjusių redukcioniškos estetiką. Abiejų kūrėjų paroda „Spalvos Čiurlioniui“ šių metų vasarį–balandį veiks Vilniuje, Čiurlionio namuose.

THE IDEA OF PICTORIAL REDUCTION

The pluralism of contemporary paintings often makes us question the direction of the search in paintings: what are their deeper intentions? A less frequent phenomenon is contemporary minimalist painting, which in various ways connects with inspirational sources, either implicit or already entrenched in the painting tradition. The connections between these phenomena are many, and their landscape is interesting and full of unique cases, having been relatively little analysed. The article discusses the context of transformations in contemporary minimalist painting, the reductionist aesthetic apparent in the work of two artists, Deima KATINAITĖ and Renata MALDUTIENĖ. The artists' exhibition 'Colours for Čiurlionis' was put on in the Čiurlionis House in Vilnius from February to April 2017. The art critic and painter Agnė KULBYTĖ writes about the exhibition.

Tapyba nuolat balansuoja tarp idėjos–materijos, daiktiškumo–nerealumo matmenų. Materializacijos procesas neišvengiamai turi įtakos idėjos pavidalui ir keičia jį. Kiek jis gali nutolti nuo tikrovės iliuzijos ir kiek vis dėlto ženklinti, atgauti? Minimalistinių meninių idėjų sąjūdis XX a. viduryje atrodė radikali tokių svarstymų banga. Išryškėjo paradoksaliausios tapybos materialumo supratimas, kuris iki šiol saisto kūrinių pobūdį. Minimalistinė tapybos forma – giluminio vaizdinio fiksavimo būdas, kai atskleidžiama vien tai, kas esminga, ir siekiama įprastinės kūrinių materijos įveikos. Tačiau tos medžiaginės transformacijos čia neatrodo begalinės, jos nukreiptos į vidinį tikslą ir yra filosofškai pagrįstos. Supaprastinti ir išgryninti iki medžiaginių dalykų paveikslai patys ima veikti tiksliai kaip nuoroda – kaip „transcendentuojantys daiktai“. Kokio dydžio, storio, aukščio, pločio pavidalas susikurs, kaip jis įsiterps į erdvę, reaguos į šviesą? Tai kartu ir tapytojo apčiuopiamas tikrovės konstravimas, jos simbolizavimas, net preciziškai tikslų tikrovės „atvaizdavimo“ formų ieškojimas.

Dar XX a. pradžioje tapytojų kubistų pradėtas tikrovės abstrahavimas išreiškė tokio pilnutinio tikrovės vaizdinio ir naujos visumos siekį, – kai daiktų formos virsta neatpažįstamomis, kad sukurtų struktūrą, išreikštą nematomo vaizdo sandarą. Tai Paulio Cézanne'o sintezės, Pieto Mondriano baltos erdvės metafizika ar „simbolistinio kubizmo“ fazė Alberto Giacometti kūryboje. Vėliau redukcavimo tendencijos tiesiogiai pasireiškė penktojo–šeštojo dešimtmečių abstrakčiojoje tapyboje, kuri plėtojosi Europoje, paveikta Bauhaus mokyklos idėjų, turėjo bendrumų su vadinamojo *konkreto meno* programomis (čia paminėtina Josepha Beuyso kūryba Vokietijoje ir avangardistinio judėjimo „Zero“, su Yves'o Kleino, Lucio Fontanos, Piero Manzoni įtaka Vokietijoje, Italijoje, Prancūzijoje; Lenkijoje veikusi *materijos tapytojų* grupė „Grupa Nowohucka“ ir kt.). Galima sakyti, minimalistinė estetika paremti tapybos ieškojimais visada buvo kiek antraplaniai šalia ekspresyvosios abstrakcijos reiškinių (*tašizmo* ar *informel*), tačiau nuosekliai plėtojosi nuo skulptūrinės plastikos iki kinetinio, videomeno kūrybos ir ilgainiui virto retu, bet ne ką mažiau „tapybišku“ reiškiniu, susiliedami su pačiais įvairiausiais tapybiniais judėjimais ir stiliais (pavyzdžiui, tokiais kaip *hard edge*, *spalvos lauko*, *potapybinės abstrakcijos* eksperimentai)¹.

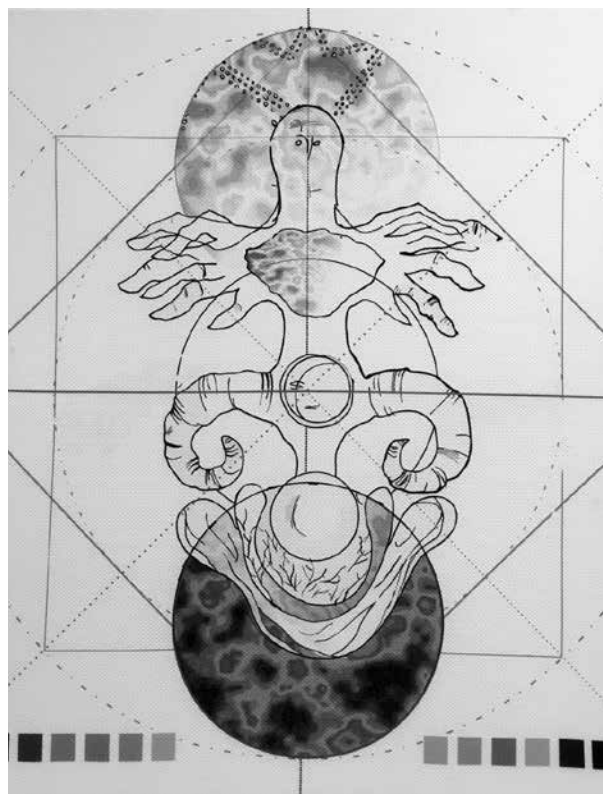
Tapybinės redukcijos – minimalistinės tapybos metodas, labiausiai siejamas su vaizdo išgryninimu, kai vaizduojamoji erdvė ir paviršius visiškai sutapatinami. Atrodytų, vadinamąją redukciją apibūdina vien mechaniskai toje paviršio plokštumoje atliekami veiksmai: atskyrimas, dalijimas, suklijavimas, sulankstymas, sluoksniavimas, pramoniniu

būdu sukurtų priemonių įterpimas ar kt. Tačiau taip pasiseka perteikti erdvę, šviesą ir judesį, o statiškas komponavimas paverčiamas naujais erdvės organizavimo būdais (dažniausiai tam padeda kūrinų serijų, ciklų kūrimas ar trimačiai efektai). Kaip ir minimalistinėje skulptūroje, šios paieškos tampa pačių vaizdavimo galimybių išbandymu, jų maksimalizavimu. Jau nebe vien simboliškai, o tiesiogiai pasiekiant tapybos ribas: nuo juodos iki baltos monochromijos, nuo „pirmo“ iki „paskutinio“ paveikslų variacijų. Išsivyravusi balta (o dažnai ir „nenusakoma“ pilka) spalva čia irgi netapatinama su regimajai šviesa, nekuria švytėjimo iliuzijos, bet savaime yra minimali raiškos priemonė, žyminti vaizdavimo energijos ar veiksmo „supaprastinimą“, „išsibaigimą“ (redukavimą). Jos atvėrimas siejamas su spontaniškumu, norint „susigrąžinti atlikimo laisvę, kuri nėra numatoma iš anksto“².

Dabartinę minimalistinę tapybą galima pavadinti savita, konceptualia tapybos tradiciškumą saugančia strategija. XX amžiaus antrosios pusės tapyboje redukuotos abstrakcijos pavidalų galima įžvelgti tik pavienių autorių kūryboje (ypač Vokietijos ir Šveicarijos mene). Vokiečių kinetinio meno kūrėjo Siegfriedo Cremerio (g. 1929) aštuntajame dešimtmetyje nutapyti baltų paveikslų ciklai (naudojantis mentele, pabėgant nuo tapybinio rankos judesio pėdsako) atveria tokias įtampas tarp gesto ir minimalaus, net pramoninio, atlikimo. Šveicaro Pierre'o-André Ferrand'o (g. 1952) deformuotose ir išgaubtose devintojo dešimtmečio drobėse šviesa ne tik išviliojama į paveikslų centrą, kad būtų materializuota, apčiuopiama, bet ir sugrąžina tikrovės švytėjimą, prikeldama jį, atrodytų, renesansiniame ovale – idealioje struktūroje.

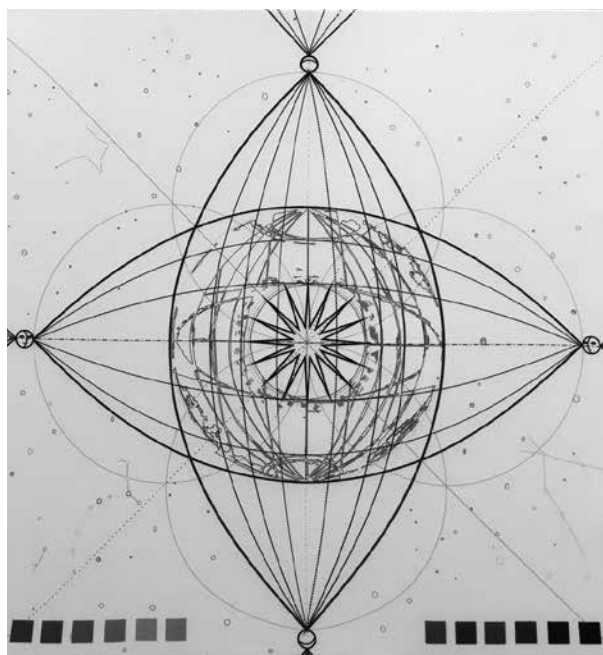
Matyti, kad dabartinėje tapyboje nusistovėjęs terminas „redukcija“ yra gana smarkiai nutolęs nuo pirminių minimalizmo išvalgų radikalumo, ypač nuo paties tapymo – kaip vaizdo „susklaidymo“ ar „neigimo“ sampratos. Jis veikia atgamina pačią tapybinio vaizdavimo idėją – kaip nostalgikišką absoliuto siekį, atsispindintį net ir monotoniškose monochrominės tapybos serijose ar konstrukcijose. Tai jau skiriasi nuo *konkrečiojo meno* įtvirtintų spalvos koncepcijų ir nuo konstruktyvistų darbuose taikyto vadinamojo paviršiaus sisteminimo. Rodos, redukavimas pasireiškia tada, kai naikinama viskas, kas tik randasi ant drobės paviršiaus tapymo eigoje, kad tik atsivertų ir susikurtų paveikslų „erdvė“. Net spalvos kone atsisakoma, kad tik išliktų pagrindinis siekis – sukurti paveikslą, išsaugoti jo poveikį, formos galią. Galima pastebėti, kad tokio pobūdžio tapyboje beveik nėra postmoderniojo minimalizmo bruožų, vadinamosios baltumos estetikos, nebent tik tolimesnė sąsaja su šaltą ir ironišką stebėtojo distanciją įkūnijančiu monochromijos naudojimu, mėgavimusi ja.

Dabartinėje Lietuvos tapyboje tokios minimalistinės estetikos pavyzdžių itin nedaug, ypač besimaitinančių europiniais modernizmo šaltiniais. Šias atmainas užgožia įvairiausi dekoratyvinės abstrakcijos reiškiniai (ypač populiarūs tarp jaunesnės kartos menininkų) ir apskritai – tapybos formų pliuralizmas, kurio paradoksaliai būdingiausias bruožas – suvienodėjimas. Net paprasčiausias tapymo virtuoziskumas – kaip grynai dekoratyvios abstrakcijos galimybių demonstravimas – yra gana retas. Todėl netikėta, bet tapytojos Deimos Katinaitės ir mados dizainerės Renatos Maldutienės paroda

Renata MALDUTIENĖ. Avinas. 2017.
Kompiuterinės grafikos technika, sportinis trikotažas. 56 x 51 x cm

Renata MALDUTIENĖ. Svarstyklės. 2017.
Kompiuterinės grafikos technika, sportinis trikotažas. 72 x 68 cm

Deima KATINAITĖ ir Renata MALDUTIENĖ. Žingsnis. 2017. Drobė, aliejus, markeriai. 55 x 55 cm

Deima KATINAITĖ. Preludai Čiurlioniui I, II. 2016. Drobė, aliejus. 240 x 280 cm

„Spalvos Čiurlioniui“ paliudijo, kad abstrakcija dar gali veikti kaip gilesnė formaliųjų paieškų įprasminimo koncepcija.

Menininkės savaip sureiškina redukcionistinės estetikos principus. Deima Katinaitė tapydama eksperimentuoja su spalva ir šviesa, išgaudama erdvinis virpesius, ieškodama tonalios tapybos galimybių – ciklai „Preludus Čiurlioniui“ (2016), „Horizontai“ (2017). Jos tapyboje abstrakti dėmė tarsi turi simbolio sąvoką, yra neperžvelgiama, nevienaprasmė, o faktūra kuria ekspansyvaus erdviškumo įspūdį. Šiuose paviršiuose neįstiga kokio nors pertekliaus, jie subalansuojami, išskaidomi, iš paveikslų į paveikslą tarsi perkeliama niekada iki galo neredukuojama šviesa. Mados dizainą kurianti menininkė Renata Maldutienė ieško kitų medžiaginių išraiškos būdų. Jos piešiniai sumaišyti su kompiuterine grafika ir sublimacijos būdu perkelti ant tekstilinio sportinių drabužių audinio. Kamerinėje ir muziejinėje Čiurlionio namų erdvėje jie kūrė drąsų ir netikėtą erdvės „perkonstravimo“ efektą.

Šių menininkų abstraktūs kūriniai yra ir dedikacijos pavidalo. Tai tam tikras analitinis žvilgsnis į M.K. Čiurlionio kūrybą, ieškant ne sutapimų, bet savai kūrybai reikalingų konceptualių klodų. Kaip rašoma parodos anotacijoje, menininkės domina kolorito „kodų“ interpretacija. O kaip galima numanyti – tai ne vien jų tęstinumo parodymas, bet ir iškonstravimas, eksperimentavimas. Iš pirmo žvilgsnio netikėta, kad Čiurlionio kūrybos atspindžiai sklaidžiasi radikalių įžvalgų apie abstrakciją ir tapybos materialumą kontekste. Vis dėlto tokio žvilgsnio itin trūksta, ir todėl šių kūrėjų dialogas su Čiurlioniu intriguoja. Kūrybiškai vartojant pasirinktą spalvos konteksto (Deimos Katinaitės terminas) sąvoką, spalvinės redukcijos tampa savita prieiga prie savos minimalistinės tapybos formulučių. Tuo labiau, kad menininkų kūryboje teorinių idėjų įtaka yra svarbi, tik netiesioginė. Tapytoja Deima Katinaitė savo darbuose itin nuosekliai atsiremia į europinės tapybos tradiciją (apčiuopdama dar netyrinėtus Vasilijaus Kandinskio, Paulio Klee, Johaneso Itteno spalvos sampratos aspektus), tačiau tapant – vaizdui leidžiama intuityviai atsiskleisti, išnirti iš sukauptos intelektualinės patirties. Galbūt ir paties Čiurlionio subtiliausi vaizdiniai, kaip kad „Žiemos ciklo“ variacijos, išaugo iš tam tikrą konstruktyvų pamatą turinčių „nejausminių įtampų“?

Redukcija – išraiškos visuma. Ji gyvuoja kaip specifinio tapybinio turinio perteikimo idėja, sutelkia esminių paveikslų kategorijų persvarstymui ir apmąstymui ir nuolat laukia tapytojo sprendimų. Tapybos tyrinėtojas Denis Riout dabartinės monochrominės tapybos paieškas vadina šiuolaikinės tapybos „žanru“, o tai kaip tik yra redukcionistinių, minimalistinių paieškų rezultatas³. Tai toks tapybos būvis, kuris įgalina retų, trapių, minorinių pavidalų kūrimą, ir jais dar, rodos, įmanoma perteikti žmogiškojo suvokimo ypatybes, sukurti jas dubliuojančias formas erdvėje. Dekoratyvumas čia saugo reprezentacijos parametrus, o tapybinė materializacija dažais, faktūromis, paviršiais yra tarsi vaizduotės sinonimas, bandymas atspėti, kas yra tikrovės turinys. Visa tai minimaliosios tapybos kūrinius leidžia pamatyti ne tik kaip eksperimentavimo erdvę, materialų – kūniškų efektų kūrimą, bet ir kaip tradicinės tapybos nutiestą metafizinę giją.

Agnė KULBYTĖ

Renata MALDUTIENĖ. Vogtos spalvos I. 2017.
Kompiuterinės grafikos technika, sportinis trikotažas. 170 x 136 cm

¹ Ypač 1959–1960 m. JAV ir Vokietijoje rengtų tapybos parodų chronologija atspindi šių tapybos atmainų formavimąsi ir kovą su ekspresionizmo reiškiniais (Minimalism Germany 1960s / Ed. by Nadine Brüggelors, Renate Wiehager. – Berlin: Daimler Art Collection, 2010, p. 12–16).

² Pierre André Ferrand. LdIT / P.A. FERRAND, Pierre Lipschutz. – La Chaux-de-Fonds: Musée des beaux arts, 1999, p. 59.

³ Denis RIOUT. La peinture monochrome: histoire et archéologie d'un genre. – Paris: Gallimard, 2006, p. 16.

Deimos Katinaitės ir Renatos Maldutienės parodos
„Spalvos Čiurlioniui“ fragmentas. Čiurlionio namai, Vilnius. 2017.
Jonės GRUZDINSKAITĖS nuotrauka

